

Філософія

УДК 316.77:[004.77:316.42]

DOI <https://doi.org/10.5281/zenodo.19412558>

Цифрові медіатехнології як чинник соціокультурних змін

Данканіч Римма Іванівна,

кандидат філософських наук, доцент, доцент кафедри філософії,
Дніпровський національний університет імені Олеся Гончара, м. Дніпро,
Україна, <https://orcid.org/0000-0003-4968-678X>

Прийнято: 14.03.2026 | Опубліковано: 30.03.2026

***Анотація.** У статті розглядається цифровізація як комплексний соціокультурний процес, що виходить за межі технічного оновлення інфраструктур і постає як глибинна трансформація способів комунікації, соціальної організації та культурного виробництва. Аналізується вплив цифрових технологій на структуру громадської думки, інституційні моделі взаємодії, механізми формування ідентичності та стратегії розвитку сучасних організацій. Цифрові платформи, алгоритмічні системи та мережеві форми комунікації осмислюються як чинники формування нової логіки соціального буття, у межах якої змінюються межі між публічним і приватним, локальним і глобальним, матеріальним і віртуальним.*

***Мета** дослідження полягає у виявленні соціокультурних наслідків цифрової трансформації та обґрунтуванні її ролі як структуроутворювального чинника сучасного мережевого суспільства*

***Методи** репрезентовані міждисциплінарним підходом, що поєднує культурологічний аналіз, елементи теорії масових комунікацій, концепцію*

мережевого суспільства, а також структурно-функціональним і системним методами для осмислення інституційних змін у цифровому середовищі.

Результати полягають у комплексному розгляді цифровізації як соціокультурної екосистеми, в якій технологічні інструменти набувають статусу активних учасників соціальної взаємодії, впливаючи на моделі прийняття рішень, культурну пам'ять та форми соціальної суб'єктності. Обґрунтовано тезу про те, що цифрова стратегія інституцій є не допоміжною функцією, а інтегральною складовою сучасної культурної логіки.

Висновки. Цифрові технології формують новий тип соціальної структури, заснований на мережесих зв'язках, алгоритмізованих потоках інформації та гібридних формах культурної участі. Вони трансформують способи виробництва смислів, змінюють характер громадської думки, розширюють уявлення про соціального агента та створюють нові моделі інституційного розвитку. Цифровізація постає як процес культурної перебудови, що визначає сучасні режими взаємодії та формує нові горизонти соціальної мобільності й культурної творчості.

Ключові слова: цифровізація, цифрова культура, мережеве суспільство, алгоритмізація, соціокультурні трансформації, цифрова стратегія, інституційна модернізація, медіатехнології, цифрова нерівність, культурне виробництво.

Digital Media Technologies as Driver of Sociocultural Transformations

Rymma Dankanich,

PhD in Philosophy, Associate Professor,

Associate Professor at the Department of Philosophy,

Oles Honchar Dnipro National University, Dnipro, Ukraine,

<https://orcid.org/0000-0003-4968-678X>

Abstract. *The article examines digitalization as a complex sociocultural process that extends beyond the technical upgrading of infrastructure and emerges as a profound transformation of communication methods, social organization, and cultural production. The study analyzes the impact of digital technologies on the structure of public opinion, institutional models of interaction, identity formation mechanisms, and development strategies of modern organizations. Digital platforms, algorithmic systems, and networked forms of communication are conceptualized as factors forming a new logic of social existence, where the boundaries between public and private, local and global, material and virtual are shifting.*

The Objective of the research is to identify the sociocultural consequences of digital transformation and to substantiate its role as a structure-forming factor in the modern network society.

Methods are represented by an interdisciplinary approach that combines cultural analysis, elements of mass communication theory, and the concept of the network society, alongside structural-functional and systemic methods to comprehend institutional changes in the digital environment.

Results consist of a comprehensive consideration of digitalization as a sociocultural ecosystem in which technological tools acquire the status of active participants in social interaction, influencing decision-making models, cultural memory, and forms of social agency. The thesis is substantiated that the digital strategy of institutions is not a secondary function but an integral component of modern cultural logic.

Conclusions. Digital technologies form a new type of social structure based on network connections, algorithmized information flows, and hybrid forms of cultural participation. They transform the ways meaning is produced, change the nature of public opinion, expand the concept of the social agent, and create new models of institutional development. Digitalization appears as a process of cultural

restructuring that defines contemporary modes of interaction and shapes new horizons for social mobility and cultural creativity.

Keywords: *digitalization, digital culture, network society, algorithmization, socio-cultural transformations, digital strategy, institutional modernization, media technologies, digital inequality, cultural production.*

Постановка проблеми. Цифрові технології дедалі активніше виступають каталізатором складних соціокультурних змін, які впливають не лише на окремі сфери суспільства, а й на загальну логіку взаємодії між людьми, інституціями та культурними практиками. Суттєво трансформується і бізнес-середовище, яке сьогодні є частиною ширшої цифрової екосистеми; однак ці процеси не обмежуються економікою, адже цифровізація змінює соціальні структури, форми комунікації, способи культурного виробництва і механізми соціальної мобільності.

У ХХІ столітті цифрові технології перетворилися на визначальний чинник соціокультурних змін, які охоплюють практично всі сфери людського існування – від повсякденного спілкування й комунікації до політичних інститутів, економічних структур і культурної творчості. Їхній вплив виходить далеко за межі технічного прогресу: цифровізація формує новий тип культурного середовища, у якому зміщуються звичні межі між приватним і публічним, локальним і глобальним, матеріальним і віртуальним. Як зазначають дослідники сучасної цифрової соціальності, цифрові платформи стали «новою інфраструктурою соціального життя», що задає темп, ритм і характер соціальних процесів.

У культурологічному дискурсі цифрові технології розглядаються як фактор, що створює новий тип культурного досвіду. Вони змінюють не лише способи виробництва та передачі інформації, а й механізми творення смислів – ключовий аспект культури. Відтак цифрові технології формують середовище,

у якому людина взаємодіє зі світом і з яким вона постійно «співналаштовується». У цьому середовищі інформаційні структури стають інтерактивними, нелінійними, гібридними, а соціальний досвід – мультимедійним та багатовимірним.

Одним з найпомітніших наслідків цифровізації стала зміна структури комунікації. Якщо традиційні медіа (телебачення, преса, радіо) формували ієрархічну, односторонню модель передавання інформації, то цифрові технології забезпечують горизонтальні мережеві зв'язки. Цифрове середовище сприяє появі нових форматів соціальної комунікації, що базуються на інтерактивності, мультимодальності та високій швидкості циркуляції інформації.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідження проблематики медіатехнологій як чинника соціокультурних змін має тривалу історію, що розгортається паралельно з розвитком самих цифрових технологій. У сучасному науковому дискурсі можна виокремити кілька ключових підходів до осмислення інформаційно-цифрового суспільства. Зокрема, класичні теорії постіндустріалізму та інформаційного суспільства, представлені працями Д. Белла [1], М. Кастельса [15] та Й. Масуди [17], акцентують увагу на трансформації економічної та соціальної структури під впливом інформації та знання. Якщо Д. Белл зосереджується на зміні типу виробництва та зростанні ролі знань як ресурсу, то М. Кастельс розвиває цю логіку, вводячи поняття мережевого суспільства, у якому ключовою стає не лише інформація, а й способи її циркуляції [15]. Натомість Й. Масуда підкреслює технологічний вимір цих змін, акцентуючи на ролі інновацій та інформаційних систем [16].

Інший напрям досліджень пов'язаний із вивченням цифрової нерівності. На відміну від ранніх концепцій, що переважно фокусувалися на доступі до технологій, сучасні дослідники, зокрема М. Варшауер [22] та Я. ван Дейк [21], пропонують багатовимірне розуміння цього явища. Так, М. Варшауер

розглядає цифрову нерівність у контексті соціальної інтеграції [22], тоді як Я. ван Дейк деталізує її структуру, виокремлюючи мотиваційний, матеріальний, навичковий і практичний рівні [21]. Це свідчить про перехід від технократичного до соціокультурного підходу в аналізі цифрового розриву.

Водночас у межах культурологічного та медіаантропологічного підходів (Л. Флоріді, Ш. Теркл) увага зміщується від інфраструктурних змін до трансформації практик взаємодії та ідентичності. Зокрема, Г. Дженкінс [19], розкриває феномен конвергентної культури як простору активної участі користувачів, що базується на злитті медіатехнологій, тоді як Л. Флоріді концептуалізує «інфосферу» як нову онтологічну реальність [17]. Натомість Ш. Теркл акцентує на психологічних ідентифікаційних аспектах цифрової комунікації, звертаючи увагу на її амбівалентний вплив [20].

У межах українського наукового дискурсу дослідження цифрової нерівності та цифрової культури здебільшого зосереджені на прикладних і соціальних аспектах. Зокрема, праці Т. Миськевич [10], І. Саволайнен, Л. Філіпенко, О. Колєватова [12], Г. Чмерук і В. Краліча [14] висвітлюють специфіку проявів цифрової нерівності в українському суспільстві, акцентуючи на регіональних, освітніх і соціальних відмінностях. Водночас дослідження Г. Давиденко [4], П. Герчанівської [3], а також В.Воронкова і В. Нікітенко [2] розширюють цей контекст, звертаючись до проблем цифрової культури, інклюзії та цифрового гуманізму. Дослідник О. Дзьобань розглядає цифрову трансформацію не лише як технологічний процес, а як появу нового типу соціокультурної реальності. На думку вченого, цифрове середовище створює принципово інші форми взаємодії між людьми, адже інформаційні потоки стають наскрізним механізмом організації соціального життя [6, с. 63]. Однією з центральних концепцій дослідника є поняття інформаційно-цифрового континууму, який визначається як інтегрована система взаємодії інформаційних потоків, цифрових технологій та соціокультурних практик. У

межах цього континууму стає неможливим чітке розмежування інформаційних і цифрових процесів, оскільки вони функціонують як єдине середовище, що визначає розвиток культури, політики, економіки та освіти [6, с. 64]. Відтак цифрове середовище постає як нова форма буття, яка не лише медіює досвід, а й формує алгоритмічну логіку мислення та нові способи конструювання реальності. У цьому контексті підходи О. Дзьобаня корелюють із ширшим колом соціально-філософських концепцій, що аналізують вплив інформаційно-комунікаційних технологій (ІКТ) на розвиток суспільства. Зокрема, концепція інформаційного суспільства Мануель Кастельс акцентує на тому, що інформація та знання стають визначальними ресурсами соціальної організації, а мережеві структури – базовою формою соціальної взаємодії. Це безпосередньо співвідноситься з ідеєю інформаційно-цифрового континууму, де мережевість і потоки інформації визначають соціальну динаміку.

Подальший розвиток цієї проблематики знаходимо у працях В. Ю. Мар'єнко [8], який розглядає інформаційно-комунікаційні технології як системний чинник взаємодії суспільства, людини і техніки. На відміну від більш теоретично-онтологічного підходу Дзьобаня, Мар'єнко акцентує на соціально-практичному вимірі цифровізації, підкреслюючи її вплив на економічні процеси, культурні практики, освітні моделі та повсякденний досвід.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Попри значну кількість досліджень, у сучасному науковому дискурсі простежується певна фрагментарність: економічні, соціальні та культурні підходи часто існують ізольовано один від одного. Зокрема, недостатньо інтегрованим залишається аналіз медіатехнологій як чинника, що одночасно формує соціальні нерівності, трансформує культурні практики та змінює комунікаційні структури. Саме це зумовлює необхідність комплексного підходу до дослідження інформаційно-цифрового суспільства, який поєднує

соціально-економічний, культурологічний і філософський виміри, що і визначає проблематику цієї роботи.

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Мета статті полягає у виявленні соціокультурних наслідків цифрової трансформації та обґрунтуванні її ролі як структурного чинника сучасного мережевого суспільства. Реалізація мети конкретизується через постановку та вирішення наступних завдань: 1. Визначення сутності цифрової трансформації в сучасній літературі. 2. Аналіз соціокультурних змін, спричинених цифровізацією суспільного простору. 3. Обґрунтування необхідності комплексного підходу до аналізу інформаційно-цифрового суспільства з урахуванням соціально-економічних, культурологічних та філософських вимірів.

Виклад основного матеріалу дослідження. Цифрові технології сьогодні є одним із найпотужніших чинників соціокультурних трансформацій. Вони змінюють способи комунікації, моделі соціальної організації, структуру громадської думки, механізми культурного виробництва та форми ідентичності. Цифрова трансформація – це не лише технічний процес, адже вона становить глибинну культурну перебудову, що формує нові форми життєсвіту, нові комунікації, взаємодії, а також нові уявлення про людину в глобальному світі. Ці трансформації доцільно розглядати як багатовимірний процес, що охоплює кілька взаємопов'язаних рівнів. По-перше, йдеться про комунікативний вимір, адже має місце зміна форм і логіки взаємодії між людьми. По-друге, відбувається перебудова соціальних інститутів; по-третє, зазнають культурної трансформації ідентичність і соціальні ролі. Врешті-решт, відбувається епістемологічна криза, яка пов'язана зі зміною у виробництві й сприйнятті нового цифрового знання. Саме у межах цих вимірів цифрові технології постають не лише як інструмент, а як середовище, що структурує і змінює соціальну реальність. Варто зазначити, що у цьому процесі людина постає не лише як суб'єкт, а й як інструмент цифрових

трансформацій, адже змінюється вектор від «індивіда» до «безособистого» користувача. Проблема полягає в тому, що людина не так швидко піддається оновленню, як будь-яка програма. Ті, хто не встигає за діджиталізаційними процесами, опиняються осторонь цих незворотних змін. Саме тут і виникає поняття цифрової нерівності як явища.

Одним із ключових вимірів таких трансформацій є необхідність постійного оновлення стратегій взаємодії з технологіями. Оскільки цифрові системи швидко змінюють функції й можливості, інституції – від підприємств до культурних центрів – змушені вирішувати, які елементи своєї діяльності вони мають модернізувати та які ризики супроводжують такі зміни. Технологічні інновації стають не лише інструментом оптимізації, а й фактором формування нових моделей поведінки, культурних очікувань і соціальних ролей. Ефективне впровадження цифрових технологій – це не разова дія, а тривалий і системний процес, який включає пошук інноваційних рішень, їх тестування, масштабування та аналіз результативності застосування. Подібні етапи притаманні не лише економічній сфері: аналогічну логіку можна побачити й у цифровізації культурних інституцій – музеїв, бібліотек, освіти, соціальних сервісів. Перехід до цифрових форматів передбачає зміни не лише інфраструктури, а й способів взаємодії з аудиторією.

У межах запропонованого комунікативного та епістемологічного вимірів це означає перехід від лінійних моделей поширення інформації до складних алгоритмічно керованих систем, що формують індивідуалізовані інформаційні середовища. Відтак алгоритмізація інформаційних потоків створює феномен «цифрових фільтрів реальності», коли користувач отримує лише ті повідомлення, які відповідають його попереднім інтересам, адже впливає на політичні процеси, культуру публічності, механізми соціальної мобілізації. Це відповідає культурно-антропологічному виміру цифрових

трансформацій, у якому технології набувають статусу квазі-соціальних агентів, що беруть участь у виробництві соціальної реальності.

В умовах цифрової культури смартфон, соціальна мережа чи алгоритм персоналізації стають носіями культурного значення, елементами особистої та групової ідентичності. Сучасні цифрові системи вже не можна розглядати як нейтральні інструменти, адже вони впливають на поведінку людей, правила взаємодії та форми соціальної організації. У цьому контексті розширюється розуміння соціального агента: частину соціальних функцій перебирають технологічні системи. Цифрові технології змінюють структуру і функції ключових соціальних інститутів: освіта переходить до форматів дистанційного навчання та змішаних моделей; економіка набуває рис цифрового капіталізму та платформеності; політика перетворюється на систему цифрової комунікації та електронної участі; культура – на середовище гібридних практик та цифрової творчості.

Відомий іспанський соціолог М. Кастельс у концепції «мережевого суспільства» підкреслює, що цифрові мережі формують новий тип соціальної структури, заснований на потоках інформації, капіталу, культурних символів. [15]. У межах інституційного виміру це означає перехід від ієрархічних форм організації до мережових і платформених структур, що визначають логіку функціонування сучасного суспільства.

Відомий японський футуролог, один із творців концепції інформаційного суспільства Йонезі Масуда як і М. Кастельс зазначає, що ключовою ідеєю і рушійною силою розвитку такого суспільства стане виробництво й обсяг інформації, а не матеріальних благ. Якщо попередні технологічні системи зосереджувалися переважно на підвищенні матеріальної продуктивності, то майбутнє інформаційне суспільство вибудовуватиметься на цілком нових засадах. Центральне місце в ньому займуть комп'ютерні та комунікаційні технології, оскільки саме вони формують базову сутність і механізми

функціонування цього типу суспільства [16, с. 29]. Масуда зазначає, що якщо метою індустріального суспільства є об'ємне споживання товарів тривалого користування або реалізація масового споживання, зосередженого навколо моторизації, то інформаційне суспільство можна назвати суспільством з високою інтелектуальною творчістю, де люди можуть малювати майбутні проєкти на невидимому полотні та прагнути й реалізовувати індивідуальне життя, варте того, щоб жити. [16, с. 3]. Відтак, за словами Масуди, людство нині проходить етап поступової, але глибокої соціальної трансформації. «Ми вступаємо в інформаційну епоху, ядром якої є комп'ютерні технології, тісно пов'язані з сучасними засобами комунікації. «Інформаційна епоха» – це період інтенсивного розвитку інформаційних технологій, які стають прихованим рушієм суспільних змін і забезпечують різке зростання обсягів, доступності та якості інформаційних ресурсів»- констатує футуролог [16, с.49]. Цей новий етап розвитку, побудований на комп'ютерних технологіях, впливатиме на людське життя значно сильніше, ніж колишня «енергетична» революція, що розпочалася із появою парового двигуна. Головна відмінність у тому, що комп'ютер призначений для заміни й підсилення інтелектуальної праці, тоді як паровий двигун був спрямований на заміну та підсилення фізичної праці людини.

Відтак цифрові технології формують нові типи культурного споживання (стрімінг, інтерактивні медіа, метавсесвіти); змінюють уявлення про авторство (цифрова співтворчість, штучний інтелект як учасник творчості); створюють нові культурні спільноти (фендоми, онлайн-клуби, дискорд-спільноти); породжують нові естетичні форми (VR-арт, data-art, інтерактивні інсталяції). Саме тому сучасне культурне середовище переживає трансформацію, подібну до тієї, що відбувається в бізнесі: діджиталізація змінює структуру попиту, комунікативні очікування та взаємодію користувачів із продуктом. Соціальні мережі, мобільні платформи, аналітика даних стають новими каналами

культурної комунікації, через які відбувається формування смаків, поширення культурних норм, творення нових форм творчості.

У наукових дослідженнях останнього десятиліття дедалі частіше підкреслюється, що цифровізація змінює не стільки окремі технологічні процеси, скільки саму модель стратегічного розвитку сучасних інституцій. Те, що у сфері управління позначають як «цифрову трансформацію», у ширшому соціокультурному контексті розглядається як перехід до нової логіки соціальної організації, де домінують мережеві принципи, гнучкі структури та швидкі цикли комунікації.

На відміну від традиційного бачення інформаційних технологій як допоміжної функції, сучасна цифрова стратегія охоплює всі рівні діяльності організації або інституції – від технологічної інфраструктури до формування нових культурних практик. У бізнесі це проявляється через оновлення моделей товарів і послуг, а в культурі – через появу цифроорієнтованих платформ, гібридних форматів культурної участі, віртуальних виставок, діджитал-мистецтва, освіти на основі даних.

Цифрові технології суттєво змінюють структуру соціальних відносин – як у середовищі споживачів, так і у взаємодії між інституціями. Соціальні мережі створюють нові форми колективності, а цифрові платформи – нові моделі розподілу влади, експертизи та уваги. Цифрова культура формує нові канали впливу, нові способи висловлення і нові механізми формування репутації.

У цьому контексті цифрова стратегія виходить за межі окремої організації: вона стає частиною ширшої цифрової екосистеми, яка включає різні інституції, спільноти, партнерства і навіть конкурентні середовища. Для культурних індустрій це означає появу нових можливостей – від платформної економіки до глобального доступу до аудиторії – і водночас нових викликів, пов'язаних із конкуренцією, швидкістю змін та необхідністю цифрової

адаптації. Серед ключових наслідків цифрової трансформації дослідники виокремлюють: – зменшення бюрократичних бар'єрів; – прискорення комунікацій і виробничих процесів; – оптимізацію управлінських структур; – перехід до хмарних систем і дистанційної взаємодії; – зміну моделей культурного споживання; – формування нових типів ідентичності та соціальної суб'єктності.

У соціокультурній площині цифрові зміни проявляються як посилення клієнтоорієнтованості інституцій, зростання ролі даних у прийнятті рішень, поява нових форм культурного продукту та трансформація способів культурної комунікації. Цифрові технології стають не просто інструментом, а середовищем, у якому розгортаються процеси інклюзії, соціальної мобільності, культурної творчості та формування соціального капіталу.

Водночас ефективність цифрової трансформації значною мірою залежить від організаційної культури, готовності до змін і стратегічного бачення лідерів, що визначають напрям модернізації. Це стосується не лише підприємств, але й закладів культури, освітніх установ, державних інституцій. У світі цифрових екосистем інституції вже не можуть діяти ізольовано: успішні моделі передбачають відкритість до співпраці, формування партнерств і розвиток горизонтальних зв'язків [11, с.118-119].

Висновки. Таким чином, цифрові технології виступають ключовим соціокультурним чинником, що формує нові норми, практики та форми взаємодії. Вони не просто оптимізують існуючі процеси, а змінюють саму структуру суспільства, відкриваючи нові моделі участі, комунікації, культурного виробництва і стратегічного розвитку. Цифрові технології формують новий тип соціальної структури, заснований на мережевих зв'язках, алгоритмізованих потоках інформації та гібридних формах культурної участі. Вони трансформують способи виробництва смислів, змінюють характер громадської думки, розширюють уявлення про соціального агента та

створюють нові моделі інституційного розвитку. Цифровізація постає як процес культурної перебудови, що визначає сучасні режими взаємодії та формує нові горизонти соціальної мобільності й культурної творчості. Перспективи подальших досліджень пов'язані з дослідженням ролі штучного інтелекту як чинника переосмислення авторства, креативності та соціальної відповідальності в цифровому суспільстві.

Список використаних джерел

1. Белл Д. Прихід постіндустріального суспільства. *Сучасна зарубіжна соціальна філософія: хрестоматія*. Київ: Либідь, 1996. С. 194 – 250.
2. Воронкова В. Г., Нікітенко В. О. Філософія цифрової людини і цифрового суспільства: теорія і практика : монографія. Львів: Liha Press, 2022, 460 с.
3. Герчанівська П. Е. Цифрова культура в інформаційному суспільстві: антропологічний аспект. *Культура і сучасність*: альманах. 2022. № 2. С. 3–7. <https://doi.org/10.32461/2226-0285.2.2022.270531>
4. Давиденко Г. Цифрова інклюзія та доступність: соціальна діджиталізація: монографія. Вінниця: ТВОРИ, 2023. 240 с.
5. Данильян О. Г., Дзьобань О. П. Віртуальна реальність і кіберпростір як атрибути сучасного суспільства. *Інформація і право*. 2020. № 4 (35). С. 9–21. [https://doi.org/10.37750/2616-6798.2020.4\(35\).221212](https://doi.org/10.37750/2616-6798.2020.4(35).221212)
6. Дзьобань О.П. Інформаційно-цифровий континуум як соціокультурний феномен: до проблеми концептуалізації. *Інформація і право*. 2024 № 2(49). С. 62-75. [https://doi.org/10.37750/2616-6798.2024.2\(49\).306137](https://doi.org/10.37750/2616-6798.2024.2(49).306137).
7. Кузнєцов О. М. Безпековий вимір цивілізаційних змін у контексті цифровізації суспільства. *Освітній дискурс*. 2021. Вип. 30. С. 18–26. [https://doi.org/10.33930/ed.2019.5007.30\(1\)-2](https://doi.org/10.33930/ed.2019.5007.30(1)-2).

8. Мар'єнко В. Ю. Вплив інформаційно-комунікаційних технологій (ІКТ) на розвиток суспільства, людини, техніки: соціально-філософський аналіз. *Освітній дискурс: збірник наукових праць*. 2023. №47(12). С. 61–71. [https://doi.org/10.33930/ed.2019.5007.47\(12\)-6](https://doi.org/10.33930/ed.2019.5007.47(12)-6).
9. Масуда Й. Гіпотеза про генезис Номо intelligens. *Сучасна зарубіжна соціальна філософія: хрестоматія*. Київ: Либідь, 1996. С. 335–361.
10. Миськевич Т. Цифрова нерівність у сучасному суспільстві: український вимір світових тенденцій. *Український журнал з бібліотекознавства та інформаційних наук*. 2019. № 3. С. 87–98. <https://doi.org/10.31866/2616-7654.3.2019.169673>
11. Нестерова К. Цифрові технології як чинник трансформації стратегічного управління підприємствами. *Управління змінами та інновації*. 2024. № 12. С. 117–121. <https://doi.org/10.32782/СМІ/2024-12-18>
12. Саволайнен І. П., Філіпенко Л. В., Колєватов О. О. Соціальні наслідки цифрової нерівності в українському суспільстві в контексті глобалізації. *Вісник гуманітарних наук*. 2025. № 6. <https://doi.org/10.5281/zenodo.15126266>
13. Українське суспільство в умовах цифрових трансформацій: виклики, тенденції, можливості: монографія / В. А. Бойко та ін. ; за заг. ред. В. В. Кривошеїна, О.В. Ходус. Дніпро: Інновація, 2024. Т.1. 512 с. <https://doi.org/10.15421/3424MNGRAF>.
14. Чмерук Г. Г., Краліч В. Р. Цифрова нерівність в Україні: аналіз та шляхи подолання. *Молодий вчений*. 2018. № 7 (59). С. 289–293. <https://molodyivchenyi.ua/index.php/journal/article/view/4252>.
15. Castells M. *The Rise of the Network Society*. 2nd ed. Oxford: Wiley-Blackwell, 2010. 597 p.
16. Masuda Y. *The Information Society as Post-Industrial Society*. Washington: World Future Society, 1981. 171 p.

17. Floridi L. The Fourth Revolution: How the Infosphere Is Reshaping Human Reality. Oxford: Oxford University Press, 2014. 256 p.
18. Fukuyama F. Social capital, civil society and development. *Third World Quarterly*. 2001. Vol. 22. No. 1. P. 7–20.
19. Jenkins H. Convergence Culture: Where Old and New Media Collide. New York: NYU Press, 2016. 336 p.
20. Turkle S. Alone Together: Why We Expect More from Technology and Less from Each Other. New York : Basic Books, 2011. 384 p.
21. Van Dijk J. A. G. M. The Deepening Divide: Inequality in the Information Society. Thousand Oaks : Sage Publications, 2005. 272 p.
22. Warschauer M. Technology and Social Inclusion: Rethinking the Digital Divide. Cambridge, MA : MIT Press, 2003. 272 p.